Чыла эл пролэтар-влак, ушныза!

Лэнин-Сталин нашв вэрч кучэдалаш йамдэ лий!

Йамдэ лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН
органжэ
1937 ий, 10 фэвраль
№ 8 (444)

А. С. ПУШКИНЫН КОЛЫМЫЖЛАН ШЎДÖ ИЙ ТЭМЭ

МЭМНАН ПУШКИН

*„Эсэн лий, рвээз
палыдымэ тукым!“—*

Тыгэ шўдö ий утла ончычак Алэксандр Сэргэйэвич Пушкин мэмнам саламлэн. Чын, тунэм тудо мэмнам палэн огыл, но мэ тудым шўдö ий эртымэкат утларак да утларак вэлэ палэна. Шўдö ий ожно тэвэ тидэ чаплэ айдэмым, кугу Российым пичкэмыш лавраштэ сорлыклэн ашнышэ самодэржавий пуштын. Тунамсэ руш калыкын уш-акылжым волгалтараш шочшо волга шўдырым ўмыржö лугыч йомдарэныт. Тугэ гынат, тудын нигунам тоштэмдымэ сылнэ мутшо калыкын шўмэшыжэ кодын. Тачат руш калык Пушкиным ышкэ эргыжлан шотлэн моктана.

Тачэ кэчым чумыр совэт калык изижгэ-кугужгэ палэмда. Школыш кошташ шудымо изи ньогажат Пушкин манмым колын, изажынакажын альэ ачажын кидыштэ Пушкин книгам ужэжат: „Пушкин!“—малдалэш. Тудат палынэжэ.

Молан вара мэ Пушкиным тынар йöратэна? Кэрэк рвээз калыкын Пушкин нэргэн ойлымыштым изыш чумыраш гынат, поэт могай кугу вийжэ да кэлгэ ушыж дэн, мастарлыкшэ дэн мэмнам куандармыжым палэна.

— Пушкин илышым пэш моторын, сылнэ мут дэн чын сўрэтлэн. Тудын пўртўс нэргэн возымыжым лудмэкэ, шинча ончылнэт койшо пўртўс могай,—тугайак тичмашын койэш.

— А Тудын почэламутшо могай сылнэ! Лудатат—öрат! Вара тидым Пушкинак возэн мо? Пушкин. Руш калыкын кугу дэчат кугу, чаплэ дэчат чаплэ поэтшэ.

Нэлэ пудранчык жапыштат эрыкым мурмыжлан, айдэмын пийалжэ вэрч кучэдалмыжлан Пушкин млэнна шэргэ да лишыл чонан поэт.

Пушкиным орландарышэ да пуштшо илыш сўмырлэн. Тудын йўкшылан йонгалташыжэ кумда пасу почылтын. Совэт элын эрыкыш лэкшэ калыкшэ Пушкиным кугу руш поэтлан, руш литэратур йылмым почылтарышылан, лывыртышылан шотла. Руш калыкын у литэратуржым шочыктышо ачалан, пэш кугу шўман да кугу культуран чаплэ айдэмылан шотлэн пагала. Пушкинын нигунам йомдымо произвэдэньэ-влакшэ айдэмэ тукымлан пийалан илышым кондышаш вэрч кучэдалаш эрэ ўжын, таратэн шогаш тўналэш.

Пушкин шкэ дэкыжэ калык йолгорным ышташ шонэн. Садэ йолгорно кызыт ындэ йагыл-йагыл такыртымэ кугорныш савырнэн.

*„Лўмэм нэргэн Русь мучко мут
шарла кугун,*

*Ойлаш тўналыт тусо тўрлö
калыкат:*

*Славьанын тукым, финн да
кызыт ир тунгуз,*

*Да стэпь дэн коштшо
калмыкат“...*

Пушкинын книга-влакшэ калык коклаштэ миллион экзэмплар дэнэ шарлэн. Тудын сэрымыжым ожно эн шэнгэлан кодшо, эн чот пызырналт пычкэмыштэ илышэ тыгыдэ калыкын йылмышкыжат кусарэн лукмо.

Пушкин руш да моло калыкын культуржылан пэш кугу, чаплэ пойанлыкым кодэн. Руш поэзий Пушкин дэч ончыч тыгай поэтым ужын огыл. Пушкин мартэ ик руш писатэльат, ик поэтат ту жапысэ илышым сылнын да пэш кэлгын ончыктэн кэртын огыл.

Пушкиным возымыжым лудмаш—мэмнам рушла арун, сылнын кутыраш туныкта, тудын илымэ жапысэ руш калыкын историйжым палаш кугун полша.

Млэнна, у вийым погэн кушшо пийалан совэт йоча-влаклан, культурнам вийангдаш Алэксандр Сэргэйэвич Пушкин кугу йолташ.

Пушкин кэчым тачэ гына эртарэн, мэ тудын книгажым кидна гыч она кудалтэ, утларак вэлэ йöратэн, кажнэ мутшым пагалэн лудаш, тунэмаш тўналына. Пушкинын пойанлыкшым мэ шкэнан кидыш налын, Косарэв йолташ манмыла,—ышкэнан вуй ушнам пойдарэна.

— Эсэн лий Алэксандр Сэргэйэвич!—вот тыгэ саламлэн мэ тудын намьатникшэ дэкэ мийэна.

А. С. ПУШКИН ЛЎМЭШ

Мэ, Алэксандр Сэргэйэвич Пушкинын возымыжым лудаш путырак йöратэна, тунэмына. Кызыт,—Пушкин лўмэш кум номыр пырдыж газэтым лукна. Ты пырдыж газэтлашкына Пушкинын илышыжэ нэргэн, адак Пушкин нэргэн шкэат почэламутым возышна.

Фонарьов Миклай.

Кугу Шокшэм ПКШ,
Шэрвур р-н.

ПУШКИНЫМ ЙÖРАТЭН ЛУДАМ

Мый шкэнан IV классыштэ сайын тунэмшылан шотлалтам. Молан, кузэ сайын да отличнэ тунэмам? Мый пэш шуко сылнэ мутан литэратурым марлат, рушлат лудам. Руш писатэль кокла гыч эн чот Пушкинын возымыжым йöратэн лудам.

Токмурзин Робэрт.

Буймо пэлэ кыдалаш школ, Красно-Бор район,
Татар рэспублик.

А. С. ПУШКИН.

ТЭЛЭ КОРНО*)

Толкыналтшэ тўтыра вошт
Эркын тылызэ нушкэш,
Шўлыкан пасум тора гыч
Волгыдыж дэн вўдылэш.

Тэлэ шўлык корно дэнэ
Писэ тройко йорталта,
Онгыр тутыш ик йўк дэнэ
Чарныдэгэ пэралта.

Шочмо-кушмо мурын сэмжэ
Йамшык мурышто шокта:
Йа нöлтал колта кум(ы)лэмым,
Йа шўмэм чылт ойгата.

Ир пасу ца лум тўтан...
Ны тулат, ны шэм пöртат...
Ваштарэшэм лач коклан
Корно мэнгэ-влак пэрнат...

Шабдар Осып кусарэн.

*) Почэламутын ўжашыжэ вэлэ пурталтэш.

А. С. ПУШКИНЫН ТУКЫМЖО

Пушкин Арина Родионовна вьынькыжын йомакшым колыштэш.

Кугу поэтын вучымыжо шуын

(„Иал“ почэламут нэргэн)

Мыйын шонымаштэ ожнысо крэпостной йалым Пушкин „Иал“ почэламутэшыжэ кок тӱрлын ончыктэн. Ик вэлымжэ йалын сылнэ пӱртӱсыжым, чон куандарышэ мотор вэржым, вэс могырымжо помэщик-влакын крэпостной крэсаньык-шамычым айдэмылан шотлыдэ ашнымыштым лӱддэ сӱрэтлэн.

... Пэлэдшэ нур дэн курыкла воктэн
Чыла вэрэ йомдарышэ мыскылтыш шарлэн.
Вэс йэнгын ойгым, шортмым йалт шиждэ,
Крэсаньыкым йӧршэш агаш шогалшыла
Шӱм-чондымо осал байар закондэ
Шкан погым воштыр дэнэ шупшын налшыла,
Пашам шэмэрлан ӧкым ыштыктэн вла—
Пашажым, погым, жапшымат тола.
Чылт шӱмдымӧ оэан ага йыранжэ дэн,
Лупш дэн кыралт, йарнэн пытэн
Лап пӱгырнэн байар шога почэш
Канга кул йэнг пыкшэ коштэш.

Пушкин йал илышым сай шинчэн, йӧратэн. „Лупш дэн кыралт, лап пӱгырнэн“ илышэ калыкым чаманэн. Шучко самодэржавийымат, байар-шамычымат тудо йӧратэн огыл— каргэн. Пушкин эрыкым йӧратэн, „шэм“ кэлыкланат эрык лийжэ манын тудо вучэн:

Ужам гын, кугыжан ой дэн кул шотым
Йӧршэшак курымэш пытармашым?
Шкэ эрык дэн тунэмын почылтшо элэш
Кунам чэвэрын ӱжаражат волгалтэш?

Пушкинын вучымо чэвэр ӱжаражэ Российыштэ 1917 ийыштэ волгалтэ, эрык илыш лийэ. Пушкин илымэ жапысэ крэсаньык тыгэ орланэныт гын, кызыт эрык совэт элыштэ куанэн, вэсэлан пашам ыштат.

А. С. Пушкин мэмнан элыштэ угычын илышэ айдэмэ гай кыньэльэ.

Дэткор—Горбунов Ваньук.

Йошкар-Ола район, Мэдвэд-Сола ПКШ 6-шо классыштэ тунэмшэ.

Пушкинлан

Вӱд онгго гай тыйын мутэтшэ
Калык коклаш шарлалтын;
Йонгыр йӱк гай йӱкэтшэ
Тӱньэ мучко йонгалтын.
Возымэтлан пэшак сайын,
Тыршымэтлан калык вэрчын,
Ончык корным почмэтлан
Саламлэна мэ чылан.

П. Крылов.

Морко пэдучилищэ.

Алэксандр Сэргэйэвичлан

Возэнат тый почэламутым
Тӧра годсо илыш нэргэн;
Каргэнат тыйэ тудым
Талэ пӱсӧ пэрат дэн.
Лӱдын отул нигӧ дэчын,
Мурэнат эрык мурым,
Талэ сылнэ йылмэт тыйын
Тачат мэмнам куандара.

Иагэльдин Миклай.

Шэрнур район, Кугу-Шокшэм пэлэ кыдалаш школ.

Пушкин

Пушкин манмэ ойым
Могай мут дэн каласаш?
Тыгай шэргэ поэтым
Кузэ моктэн возалаш?
Лудынам мый арам огыл,
Лудынам мый йӧратэн.
Лудынам мый арам огыл,—
Ушэм дэнэ шоналтэн.

Горбунов Ваньу.

Йошкар-Ола район, Мэдвэд-сола ПКШ, 6-шо класс „А“

А. С. Пушкинын ныл йочажэ ыльэ.

Поэт колымо жаплан эн кугу ӱдыржӧ—Марийа—куд ийыш вэлэ тошкалын ыльэ. Кугу эргыжэ—кум ийаш, изирак эргыжэ—2 ийаш кодын. Эн изи ӱдыржӧ ик мыньар тылзаш вэлэ кодын.

Тошто Российыштэ Пушкинын йочажэ нэргэн иктат шонэн огыл. Тунам кугу поэтын творчэствыжымат иктат кӱлэш сэмын ончэн огыл.

А Пушкинын кум йочажэ Российыштак илэн. Наталья ӱдыржӧ гына Россий гыч кайэн.

* * *

1919 ий тэлым бронзо дэнэ вэлымэ Пушкин Твэрской бульварыштэ лум дэнэ вӱдылалтын кылмэн шогэн. Тудын йыржэ лум пургыш пӧрдын.

Но бульварлаштэ тошто сэмынак йоча-влак модыныт, тошто сэмынак шыратарышэ кэчэ шыргыжын да йол йымалнэ лум кочыртатэн. Пушкин памӓтник воктэн модшо йоча-влак тышкэ кэчэ йэда манмэ гай толэдышэ шонгго кувам пэш сайын палэныт. Шэм тӱсан вургэмым чийшэ, шкэт кувавай, бульварыштэ ийангшэ тэнгыл ӱмбак толын шинчын, поэтым йатыр жап ончэн шинчэн...

Тидэ—Пушкинын ӱдыржӧ, Марийа Гартунг ыльэ.

Тудым Москошто йатыр йэнг палэн. Марийжэ ик кана судитлалтын ыльэ. Тылэч вара вэлэ Марийам палэныт. Марийа — поэтын ӱдыржӧ манын пэш шагалжэ палэн.

М. А. Пушкина 1832 ийыштэ шочын. Ачажым пуштмо дэч вара тудо вич ийаш кодын. Но тудо чыла йоча дэч эн кугу ыльэ. Тудо ачажын тӱсшым, кидшым йӱкшымат изиш шарна ыльэ..

Марийа Алэксандровна Пушкина кугыжаныш имньэ завод вуйлатышэ Гартунглан марлан лэктэ.

Марийа Гартунг Москош 1919 ийыштэ, 87 ийаш колэн...

Э. Гард.

* * *

Поэтын изирак эргыжэ, Григорий Алэксандрович Пушкин поэтын илымыштыжэ—Михайловский сэлаштэ 33 ий илэн. 1899 ийыштэ Михайловскийым ужалмэк тудо Вилэнский губэрнаш кайэн, тушто 1905 ийыштэ колэн. Тудын йочажэ кодын огыл.

* * *

Поэтын кугырак эргыжэ, Алэксандр Алэксандрович, Москошто Трубников урэмыштэ илэн. Ачажэ тудым эн чот йӧратэн. Алэксандр Алэксандрович 1914 ийыштэ колэн. Тудын 13 йочажэ ыльэ. Нунын кокла гыч шукыжо колэн. Но поэтын уныкажэ кокла гыч кумытшо кызытат мэмнан коклаштэ ила· Нунылан кугыжаныш пэрсональнэ пэнсийым пуа.

* * *

Полтавыштэ Алэксандр Алэксандровичын ӱдыржӧ Марийа Алэксандровна ила. Тудын марийжэ—Н. В. Быков—1919 ийыштэ колэн. Н. В. Быков— Гогольын йӧратымэ шӱжаржын—Лизан эргыжэ.

М. А. Пушкинан-Быкован 7 эргэӱдыржӧ да шуко уныкажэ уло. Нуно совэт школышто тунэмыт, пионьэрыштэ шогат.

* * *

Поэтын уныкажэ Анна Алэксандровна Пушкина Москошто ила.

Тудын изажэ, поэтын уныкажэ—Григорий Алэксандрович Пушкин.

А. С. Пушкин дуэльыштэ.

Г. А. Пушкин сарыштэ коштын. Импэриалист сар годым, вара граждан сар годым тудо фронтлаштэ лийын, тушто сусыргэн. 1921-ийыштэ тудо Йошкар армий гыч пӧртылын.

Кызыт тудо 68 ийаш. Тудо—топката капан илалшырак йэнг.

Г. А. Пушкин изишак тутынэнрак ойла. Тугэ гынат, мутшо пэш йаклака. Моско нэргэн, мэмнан родинын тачсэ илышыжэ нэргэн пэш куанэн ойла. Ойлымыжо годым рвэзэштмэ гай лийэш...

Мэ фотосӱрэтым ончэна. Будьоновкым упшалшэ, гимнастьоркым чийышэ йошкарармэйэц-влак. Нунын коклаштэ иктыжэ—Григорий Алэксандровичын эргыжэ — Гриша.

Кызыт Гриша Пушкин—Йошкар армийыштэ.

* * *

Алэксандр Алэксандрович Пушкинын кугырак эргыжэ (поэтын уныкажэ) Алэксандр Алэксандрович 1916 ийыштэ колэн. Тудо А. П. Зэлихым марлан налын ыльэ. Нунын Катьуша ӱдырышт шочын.

Кызыт Йэкатэрина Алэксандровна Пушкина 27 ийаш. Тудо Москошто аваж дэнэ пырльа ила, „Спартак“ фабрик конторышто пашам ышта.

Тудын кок йочажэ уло—Саша дэн Миша.

Миша Пушкин эн чот Чуковский да Пушкиным йӧрата. Тудын йӧратымэ книгажэ—„Тараканище“ да „Руслан и Людмила“.

Тудын изажэ—лу ийаш Саша Пушкин—шэм чурийан, пэш пӱсӧ, лӱддымӧ рвэзэ. Тудо Абрам Ганнибал 1) гайак. Ындэ тудо Пушкинын чыла сэрымыжым лудын лэктын. Но тудын поэт лиймыжэ ок шу. Тудо льотчик лийнэжэ. Тыгылай льотчик вэлэ огыл, тудо Чкалов гай лийнэжэ.

Тидэ—Пушкин-Ганнибалын визымшэ тукымжо.

(„Смена“ журнал гыч)

1) Абрам Ганнибал—поэт. Пушкинын кочажэ.

А. С. Пушкин колоткаштэ.

Пушкин киносӱрэтым—калык коклаш

Йошкар-Ола кинотэатрыштэ фэвральын 10 дэн 11 кэчыштэ „Дубровский“ киносӱрэт ончыкталтэш. 12-шо фэвральыштэ кэчывалым тидэ сӱрэтак лӱмын йоча-влаклан лийэш.

13-шо фэвраль гыч „Дубровский“ дэн „Декабристы“ лӱман киносӱрэт районлаш колталтыт. 13-шо фэвральыштэ „Дубровский“ Оршанкыштэ, 16—Ронгышто, 19—У Торйалыштэ, 20—Пэктубайэвыштэ, 24—Шэрнурышто, 25 — Кужэнгэрыштэ, 27—Морко районышто.

„Декабристы“ сӱрэт 13-шо фэвральыштэ Мари-Турэкыштэ, 15—Парэнгыштэ, 18-—Косолаповышто ончыкталтэш.

Молан мэ Пушкиным аклэна?

Пушкин кугыжэн власть йымалан кок пачаш пызырналт илышэ тыгыдэ калыкымат, шочмо руш калыкшым йӧратымэ сэмынак йӧратэн. Тидым „Кавказский пленник“, „Цыгане“ поэмэ да „Калмычке“, моло почэламут-влак гычат ужаш лийэш.

Мэ молан вара Пушкиным йӧратэна да аклэна?

Тидым раш шинчашлан, ик мыньар факт уло. Нэрвойак, Пушкин Иэвропысо культурым сай палэн шогэн да, тушто шкэжат ик кугу культуран айдэмэ лийын—тидэ мыланна примэр. Кокымышыжо—Пушкин—рэалист, илышыштэ мо улмым, мом ужмым чынжым раш, сылнын возэн ончыктэн. Тидын дэн тудо посна курымын илыш тӱсыжым палыкташ полша. Кумышыжо,—Пушкин—руш литэратур йылмым эн пэрвой почын пушо, руш литэратур йылмын ачажлан шотлалтэш, тыштэ тудын ик эн кугу чапшэ. Тэвэ тидын нэргэн руш калыкын кугу рэвольуционно дэмократшэ Н. Г. Чэрнышэвский: „Пушкин дэч ончыч Российыштэ чын поэт укэ ыльэ; поэзийым руш калык пылыш колма гыч гына шинчэн“ манэш. Тидын дэч посна Пушкин жапысэ кугу литэратур критик В. Г. Бэлинскийат: „Пушкин руш йылмым тӱналын пумыжо дэн поэзийыштэ пэш кугу вашталтмаш-влакым ыштэн“—манын кугун аклэн.

Лӱмжак вэлэ

Кэлмак-Сола тӱналтыш школышто (Ронго район) III-шо дэн IV-шэ классыштэ тунэмшэ-влак Пушкин пусакым ыштэныт. Но тугэ гынат, Пушкин пусакын лӱмжак вэлэ. Пушкин пусакыштэ Пушкинын возымо нимогай книгажат, ужмат шуэш гынат, укэ.

Иванов Пэтр.

АЛЭКСАНДР СЭРГЭИЭВИЧ ПУШКИН

(1799—1837)

Алэксандр Сэргэйэвич Пушкин 1799 ийын 6 шо ийуньыште Москош шочын. Тудын ачажэ—Сэргэй Львович Пушкин тошто дворьан тукым гыч лэкшэ помэщик улмаш. Аважэ—Надэжда Осиповна „Пэтр Вэликийын арапшын“, Абрам Ганнибалын унукажэ лийын. Ганнибал—абиссин кньазын эргыжэ. Тудым Пэтр I Константинополь гыч Российыш кондэн да тынэш пуртэн.

1811 ийыштэ А. Пушкиным Царскосэльский лицэйыш тунэмаш пуат. Лицэйыштэ тудо шуко пашам ыштэн, лудын, шонкалэн. Лучко ийаш рвэзэ пэш моторын почэламутымат возэн моштэн.

1817 ийыштэ, Лицэйым тунэм лэкмэкшэ, Пушкин Пэтэрбургысо вэс эл кокла пашам виктарышэ кугыжаныш коллэгийыш чиновниклан шогалэш. Тидэ жапыштэ тудо литэратур пашалан чот пижэш. „Руслан и Людмила“ поэмым, шуко лирик почэламутым сэра. Пушкинын чапшэ ик канаштэ кугун шарла, кӱза.

Ту жапыштэ Алэксандр I кугыжан политикшэ утыр-утыр рэакционно лийэш. Кугыжан власть осаллана, калыкым ындыра. Тидлан Пушкинат чот шыдэшка. Тудо, осал, писэ йылмыж дэн эпиграммыжэ гоч Алэксандр кугыжам койдара, крэпостной крэсань-влакын нэлэ илышыштым почын ончыкта. Кугыжа тидлан Пушкиным Сибирыш, Соловэцкий монастырыш, тӱрлӧ вэрэ ссылкыш колта. Кэчывал йымалнэ ссылкыштэ илымыж годым, Пушкин пэш шуко сэрэн. Бахчисарайский фонтан“, „Кавказский пленник“, „Братья-разбойники“ поэм-влакым сэрэн. Туштак шкэнжын эн чаплэ произвэдэнийжым „Евгений Онегин“ романым сэраш тӱналэш.

1824 ийыштэ 9 августышто Пушкиным ссылкыш Михайловск сэлаш (ачажын имэньышкыжэ) колтат. Улак лукышто шкэтын илаш пэш йокрок улмаш гынат, йалыштэ илмыжэ, мо гынат, Пушкинын творчэства пашажлан пэш кугу полышым пуа. Тыжакын тудо (кок ий жапыштэ) пэш шуко произвэдэньым возэн („Цыгане“, „Борис Годунов“, молат).

Алэксандр I колымэкэ, дэкабрист-влак восстатлат, угыч шогалшэ Николай I кугыжа востаньым пызыралэш, 5 йэнгым сакат, шӱдӧ утла йэнгым Сибирыш колтат. Пушкин тидым пэш йӧсын [ваш лийэш. Дэкабрист-влакын самодэржавий ваш тарэш тарванымыштым Пушкин аклэн, нуно дэн кылым кучэн.

1829 ийыштэ Пушкин Кавказыш, Руш-Турко сарыш мийэн коштын. 1830 ийыштэ шыжым Пушкин Болдино йалыштэ (Горький область) ила. Тушто тудо 3 тылзэ жапыштэ „Барышня-крестьянка“, “Мятель“ повэстьым, „Домик в коломне“, „Скупой рыцарь“, молымат да „Онегин“ романын пытартыш глава-влакшым возэн.

1831 ийыштэ Пушкин Наталийа Николайэвна Гончаровам марлан налэш. Тылэч вара тудо придворно илышыш логалэш. Николай кугыжа писэ пӱйан поэтлан кӧргыж дэн пудэшталт коштын. Пушкинлан тудо камэр-йункэр лӱмым (чиным) пуа. Тидэ Пушкинын лӱмжым чот волта. Молан манат гын,—камэр-йункэрлан самырык йэнгым вэлэ шогалтат, а кумло вич ийаш Пушкиным шогалтымаш—шот дэч посна мыскылтыш. Пушкин шыдэшка. Придворно плэныш логалмӧнгӧ Пушкинын илышыжэ койын пужла. Кэчэ йэда шэкланымаш, тӱрлӧ шойакым, мыскылмашым колын, придворно пий-влак ырлат, шэм эпохын пызырмыжэ, шӱкшак критик-влакын урлымышт, нэлэ йорлылыкан илышыжэ да монь—чыла тидэ поэтын ыштышаш кумылжым волта. Пытартыш 6 ий жапыштыжэ Пушкин „Пиковая дома“ дэн „Капитанская дочка‘м“ вэлэ луктын кэртын.

Поэтын колымыжо

1834 ийыштэ Пэтэрбургыш рвэзэ француз, барон Жорж Дантэс толэш. Тудо Пэтэрбургышто пэш вашкэ чапым налэш. Шуко-шагал жап гыч Голландийын посланникшэ Гэккэрн дэкэ эргылыкэш пура. 1837 ийыштэ тудо Пушкинын ватыж амал дэн Пушкин дэн кэлшыдымашым тарвата. Тидыжэ Пушкиным тӱрлӧ сэмын шыгырэмдымэ ӱмбач, тудын ӱмбак эшэ тӱрлӧ шакшым кышкаш амал лийэш. („Рогоносэц“ да монь лӱмдылыт, игылтын сэрышым колдылыт). Пушкин чытэн ок кэрт. Дантэсым дуэльыш ӱжэш. 1837 ийын 8 фэвральыштыжэ дуэль лийэш. Пушкин дуэльэш пэш чот сусырга да кок кэчэ гыч (10-шо фэвральыштэ) кола. Тудо йӱдымак Пушкинын колоткажым рогоза дэн вӱдылын тэрыш пыштат да Псков губэрна Свӓтогорск монастырыш, мом нанггаймыштым нигэлан каласыдэак кудалыт.

Молан кугыжан правитэльствэ Пушкиным йӧратэн огыл вара? Пушкин самодэржавийын кидыштыжэ тушман улмыжланат вэлэ огыл, а пэш кугу культуран, самодэржавийым эртэн кодымыжлан кӧра шынгэн огыл. Кугу культуран, кугу чапан, кугу айдэмэ улмыжлан кӧрак Пушкин придворно свэтский илышлан кэлшэн огыл. Тудын нигунамат кугыжан кулжо лиймыжэ шуын огыл. Пушкин эрыкым йӧратэн, ышкэ эрыкшэ дэн илымыжэ шуын. Тугай каргымэ йӧсӧ илышыштат тудо вуйжым сакэн огыл, ышкэ ушыжо дэн арслан кайыкла Россий ӱмбалнэ чонгэштэн коштын, сылнэ дэчат сылнэ мурым мурэн. Шакшэ-шамычым каргэн. Тидлан вэрчынак самодэржавий Пушкиным пуштын.

Мэ Пушкиным нигунам огына мондо.

Пушкинын творчэствыжым марксизмлан нэгыз пыштышэ вождь-влак пэш аклэныт. „Маркс 50 ийаш лиймэкыжат руш йылмым тунэмаш тӱнгалын. Руш йылмым тунэмаш каньылак огыл гынат, тудо ик 6 тылызэ жап гыч руш книгам сайынак лудаш тунэмын. Тудо Пушкиным утларак йӧратэн, Гогольынымат, Щэдринын возымыжымат йӧратэн лудын“. (П. Лафарг гыч).

В. И. Лэнин чӱчкыдын Пушкиным йӧратэн лудын. Ссылкыштэ улмыжо годым Владимир Ильич кроватэшыжэ Гэгэльын книгаж дэн пырльа эрэ Пушкинын книгажэ-влакым пыштэн. Тудо кастэн Пушкинын возымыжым угыч-угычат лудын кийэн.

А. С. Пушкин.

ПИОНЬЭР-ВЛАК ПУШКИН НЭРГЭН

(Иошкар-Ола район, Мэдвэдэв ПКШ-штэ Пушкинын произвэдэньыштым лудшо-влакын конфэрэнцыштыт гыч).

Конфэрэнцэ почылтмекэ, рвэзэ-влак Пушкинын могай произвэдэньэ лудмыштым каласкалаш тӱҥальыч:

— „Евгений Онегин", „Йал"!

— „Русалка", „Пиковая дама"!

— „Сказка о царе Салтане"!

— „Кавказский пленник"!

— „Дубровский", „Полтава"! —иктэ-вэсэ ӱчашымыла Пушкинын возымо книга-влакым лудмыштым каласкалат.

— Пушкин пэш куштылго йылмэ дэн возэн, сандэнэ Пушкинын возымыжым кӧч кӧат лудын, умылэн кэртэш,—иктэ-вэсэ пэш кутырат.

— Пушкиным пэш пагалэм. Тудын лывыргэ, сылнэ йылмыжэ, кэлгэ ойжо, пӱртӱсым да айдэмын чонжым ончыктэн мошталмыжо мланэм пэш кэлша,—манын, 7-шэ классыштэ отличнэ тунэмшэ Савинов кутыра.

Пушкин путыракак сылнын возэн. Тудын возымыжым луддэ чыташ огэш лий,—манын, Пэтэникова кутыра.

Пушкинын возымо образын рашлыкшэ, вийжэ, сылнылыкшэ мыйым чот куандара. Ойыртэмынак мланэм „Евгений Онегин" поэм пэшак кэлша—ик рвэзэ маньэ.

— Пушкиным возымыжым кӧ ок йӧратэ гын? Вэт тудо руш калыкын кугу поэтшэ, руш йылмын ачажэ да у руш литэратурлан нэҥызым пыштышэ айдэмэ,—7-шэ классыштэ тунэмшэ Иньагин кутыра.—Пушкин илышым йӧраташ туныктэн. Тошто, пычкэмыш илышым, эксплоататыр-влакым, тудын ужмыжо шуын огыл,—манын „Евгений Онегин" гыч Иньагин лудын-лудын каласкала.

Пушкин Дантэс дэн дуэльыш лэкмыжэ годым, Дантэсым пуштэш ыльэ гын, пэш сай лийэш ыльэ. Вэт Дантэс калыклан нимогай пайдамат пуэн огыл. А Пушкин, могай кугу ушан улмаш. Тудын возымыжым лудатат, муралтэн колтымэт вэлэ шуэш.

Иньагин чынак, Пушкиным пэшак йӧрата. К. Т. Корьаков.

А. С. ПУШКИН

ЙАЛ (1819 ий)

Тылат, улак ир вэр, саламым каласэм!
Паша дэн кумыл вӧлтын тыштэ шып илэн,
Пийал лонгаштэ ойгымат мондэн,
Кэчэмым йогын вӱдла эртарэм.
Мый тыйын: суликан цирцэй [1]) полатым,
Чот йӱмым, модмым, йоҥылышат лиймым
Ваштaлтышым тумэр йӱк дэн пасу лымлан,
Шкэ эрык жапэмлан—шонаш полшкалшэ таҥлан.
Мый тыйын: ты пич сатым йӧратэм,—
Йуалгыж дэн пэлэдышыжымат,
Чашкэр кокла йандар эҥэрымат,
Пушан каван дэн тэмшэ олыкым жаплэм.
Эрэ тарванылшэ сӱрэт-влак ончылнэм:
Кок йэр ӱмбал ужар тӧр коймым мый ончэм,
Коклан кол кучышын ош парусшо койэш,
Умбак арка, шурнан корнан нур шуйнылэш,
Умбакырак шала шинчалшэ пӧрт-влакат,
Ужар сэрла воктэн коштэдышэ кӱтат,
Пикшан агун дэн шулдыран вакшат,—
Чыла вэрат пашa дэн токлык палдырнат.
Мый илыш кэпшыл дэч тышан утлэн
Куанымашым чыныштэ муам.
Шкэ эрыкан чон дэн законым пагалэн,
Мый ом колышт тунэмдымэ тӱшкам.
Тоштдэ сӧрвалышым гына уташ пурэм,
Осалын йа орадынат шойак шот дэн
Кугушко лэкмыштым ончэн
Пырчат мый ом кошт кӧранэн
Ожсэкак ончык мо лийшашым пал(ы)шэ-влак!
Тэндан дэч мый йодам тышак—
Улакыштэ чылт шкэт илышылан
Тэндан йӱкда пэш раш шокта тышан:
Вэт тудо йогын [2]) нэлэ омыжым покта,
Мый кӧргыштэм пашачэ тулым нлыжта,
Шӱм кӧргыштэм ушан ойдат
Йӧршэшак кушкын шуытат.
Тугат, ик шучко шонымаш шӱмэм луга,—
Шӱман йэҥ тидым шӱлыкын шинчэн нэга:
Пэлэдшэ нур дэн курыкла воктэн
Чыла вэрэ йомдар(ы)шэ мыскылтыш шарлэн.
Вэс йэҥын ойгым, шортмым йалт шиждэ,
Йӧршэшак йэҥым пытарашак шочшыла,
Шӱм шиждымэ осал байар чылт закондэ
Шкан погым вошттыр дэнэ шупшын налшыла,
Пашам шэмэрлан ӧкым ыштыктэн ила—
Пашажым, погым, жапшымат тола.
Чылт шӱмдымӧ озан йыранжэ дэн
Лупш дэнэ чот кыралт, йарнэн пытэн,
Лап лийын пӱгырнэн байар ага почэш
Канга кул йэҥ пыкшэ-пыкшэ коштэш.
Кул омытам чылан колмэшкак тыштэ шупшит,
Шӱмэшышт кумыл ойым да ӱшаныштым тойэн;
Ырвэзэ ӱдыр-влак тугак чот орланэн
Осал байар йажарлыклан пэлэдын кушкыт.
Шонгэмшэ-влакын эргэ почыштат
Ачашт пашам ышташ кайшаш олмэш
Шкэ шочмо суртышт гычын лэктытат,
Байарын йарнышэ кул шот йэшаралтэш...
Ой, мый йӱкэм шӱмэш логал кэртташ лийэш гын
Мэлан мый огыштэм тулэм куатдымэ?
Мэлан мутэм укэ ойлаш вик чотак кӱрын?
Лийэш гын, таҥ-влак, калыкшат орлан(ы)дымэ?
Ужам гын кугыжан ой дэн кул шотым
Йӧршэшак курымэш пытарымашым?
Шкэ эрык дэн тунэмын почылтшо элэш
Кунам чэвэрын ӱжаражат волгалтэш?

В. Васильэв кусарэн.

1) Цирцэй—грэк калык мутышто тӱрлӧ йу дэнэ ойталышэ ӱдрамаш.
2) Його—йолко коймыш.

А. С. ПУШКИН

ЭЛЭГИЙ (1830 ий)

Орадэ годсо вэсэлалыкэм
Нэлэ мокмыр гай туржэш шӱмэм.
Но тошто ойго—пӱрӧ гай: чоклан
Кунар кужун шуэш, тунар вийан.
Корнэм йокрок. Шэм ойгым да пашам
Сӧра лӱшкалтшэ илыш тэҥыз млам.

Но, таҥ-влак, ок шу мыйын колымэм;
Шонаш да орланаш мый илынэм.
Шинчэм, ойган да шыгыр жап коклаш
Садак толэш мылам куанымаш:
Коклан поэзийэш мондэм тӱньам,
Шонэн лукмэм нэргэн шортам тунам,
Ала ойган пытартыш пагытэш
Йӧратымаш адак шыр воштылэш.

Элэгий—ойго сэман почэламут.

Шабдар Осып кусарэн.

А. С. Пушкинын дуэль лиймэ вэржэ. Кызыт тыжэнын, А. С. Пушкин лӱмэш памйтникым шындымэ.

Пушкинын пытартыш жапыштэ илымэ квартиржэ

Лэнинградыштэ, Мойки эҥэр вӱд воктэнысэ урэмыштэ, ик пӧртын фасадыштыжэ мраморно табличкэ кэча, тушто тыгэ возымо: „Пушкинын пытартыш жапыштэ илымэ квартиржэ".

Пӧрт пэшыжак чаплэ огыл. Алэксандр Сэргэйэвичын пытартыш жапыштыжэ илымэ квартиржым альэ музэйлан тӧрлатэнак шуктымо огыл. Кызыт музэй почашлан квартирыштыжэ йамдылкалалтэш. Тудын илымэ квартирыштыжэ шым пӧлэм уло. Ты пӧлэм-влак шӱдӧ ий ончыч могай тӱсан улыт улмаш,—пӧлэм-влаклан тугай тӱсымак пуаш ыштыма. Тидэ пэш кугу паша. Музэй пашайэҥ-влаклан Жуковский поэтын планжэ полшэн. Ты план почэш Алэксандр Сэргэйэвичын кабинэтшым ыштэн тӧрлатымэ, тушто шкэнжын кучылтмо тӱрлӧ йатыр ӱзгаржат уло. Садэ пӧртыштӧ унажым ончымо пӧлэм, йоча пӧлэм, столовой, монь лийэш.

Школлаштэ ССР Ушэм Конституцым тунэммэ нэргэн

Тэний 1 фэвральыштэ ССР Ушэм Совнарком прэдсэдатэль В. М. Молотов йолташ ушэм рэспублик-влакын совнарком прэдсэдатэльыштлан тэлэграф дэнэ тыгай указаньым пуэн:

„Социалист общэствым сознатэльнэ да активнын ыштышэ-влак радамыш шогалаш йамдылалтшэ тунэмшэ рвэзэ-влаклан совэт стройын нэгызшым тунэм налашышт йӧндарашлан, ССР Ушэм Совнарком ушэм рэспублик совнарком-влаклан кӱшта:

1. 1936—1937 тунэммэ ийын кодшо жапыштыжэ кыдалаш школын 7, 8, 9 дэн 10 класслаштыжэ тунэмшэ-влаклан ССР Ушэм у Конституцым сайын тунэммым организоватлаш.

2. 1937—1938 тунэммэ ий гыч ССР Ушэм Конституцо туныктымашым, посна прэдмэт сэмын, кыдалаш школын 7-шэ классыштыжэ пурташ".

(ТАСС).

Отв. рэдактор—Г. Г. БАЖАНОВ.

Ужэл. Марлита № 18. Тираж 10037 экз. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типогр. ВЛКСМ Маробком орган. Савыктышэ „Марий Коммун"